

4 lutego 1746 roku w Mereczowszczyźnie na Polesiu Ludwikowi Tadeuszowi i Tekli z Ratomskich Kościuszkom urodziło się czwarte dziecko. Chłopcu dano na imię Andrzej Tadeusz Bonawentura, ale historia zapamiętała go jako Tadeusza Kościuszkę. Początki rodu Kościuszków sięgają czasów króla Zygmunta I Starego. Tadeusz Korzon wywodzi ich genealogię od sędziego i horodniczego w Kamieniu Litewskim Konstantego, syna Teodora; zdrobniała forma jego imienia – Kostiuszko – dała początek nazwisku Kościuszkowski. Początkowo w rodzinie dominowały imiona ruskie, ale wraz z postępującą w pierwszej połowie XVII w. polonizacją rodu następne pokolenia używają już imion polskich. Zaczynają też podpisywać się nazwiskiem Kościuszkowski. Kolejni członkowie rodziny stopniowo przechodzą na katolicyzm i zaczynają się pieczętować herbem Roch III, przedstawiającym na tarczy trzy wręby srebrne zwieńczone lilią, które pojawiają się również w rodowym klejnocie.

W 1509 roku protoplasta rodu Konstanty otrzymał od króla Zygmunta Starego wieś Siechnowicze. W zamian zobowiązany był wystawić na czas wojny trzech konnych. Z małżeństwa z córką księcia Jerzego Olszańskiego (Holszańskiego) Anną miał dwóch synów: Iwana i Fedora. Fedor zaś, założyciel linii, z której pochodził Naczelnik, ze związku z drugą żoną, z domu Sosnowską, miał czterech synów – Herhorego, Adama, Jarosza i Mikołaja. Herhory (zm. ok. 1618) z małżeństwa z Halszką Maliczewską miał dwoje dzieci: syna Jana i córkę Zofię, która wyszła za Aleksandra Piotrowicza Muralewskiego, szlachcica z powiatu oszmiańskiego.

Dworek w Merczowszczyźnie, w którym urodził się Tadeusz Kościuszko, na litografii Victora Adama z 1848 r. Tadeusz spędził w nim pierwsze lata życia, potem rodzina przeniósła się do Siechnowicz.

Syn Herhorego, Jan Kościuszko, ze związku z Konstancją Orzeszkówną miał dwóch synów: Stefana i Aleksandra Jana, pradiadka Tadeusza. Po śmierci w roku 1629 pierwszej żony, Jan w 1633 roku poślubił ariankę Zuzannę Rakowską i sam przeszedł na arianizm. Z tego związku urodził się Jędrzej. Aleksander Jan, podsędek brzeski, ożenił się z Teresą Deni-sewiczówną, która urodziła bliźniaków – Michała i Stanisława, następnie zaś kolejno Konstancję, Augustyna Dominika, Ambrożego Kazimierza, Faustyna Benedykta, Franciszka Kazimierza, Klarę i Urszulę. Zapobiegliwy Aleksander Jan zdołał znacznie pomnożyć majątek (zakupił między innymi plac i dwór w Brześciu Litewskim). Cały majątek zapisał w te-stamencie synowi Ambrożemu, dziadowi przyszłego Naczelnika, zobowiązując go jednocześnie do wypłacenia pozosta-łemu rodzeństwu przeznaczonych im sum.

Ambroży ożenił się z Barbarą Glewską, z którą miał pię-cioro dzieci. Znany z popędliwego charakteru, cieszył się

spora popularnością wśród okolicznej szlachty, dzięki czemu został kolejno podczaszym owruckim, wójtem kobryńskim i horodeckim, sędzią grodzkim i pisarzem ziemskim brzeskim. Z pięciorga jego dzieci pełnoletniości dożyli tylko Ludwik Tadeusz i Joanna, która w 1721 roku wyszła za mąż za skarbnika brzeskiego Michała Januskiewicza, a po jego zgonie poślubiła chorążego liwskiego Karola Załęskiego.

W 1722 roku po śmierci Ambrożego majątek, mocno zadłużony, przeszedł na jego syna Ludwika Tadeusza, który 18 marca 1729 roku, w związku z kosztami procesu o długi z księciem Janem Sapiehą, sprzedał wsie Siechnowicze, Stepanki, Nowosiołki i Konopy Faustynowi Benedyktowi i Wiktorii Kościuszkom. Proces dotyczył długu zastawnego Sapiehy na Mereczowszczyźnie, jednym z folwarków z dóbr kossowskich. Ludwik Tadeusz proces wygrał i wziął Mereczowszczyznę pod zastaw. Część folwarku była prawem zastawu także w posiadaniu Glewskich, którzy około 1733 roku zrzekli się

Obraz Juliana Maszyńskiego z 1882 r. zatytułowany „Palcaty”. Poprzez walkę na kije zwane palcatami chłopcy ze szlacheckich dworów wprawiani byli do prawdziwej szermierki.

na rzecz Ludwika Tadeusza pretensji do tego majątku. Poprawa sytuacji materialnej pozwoliła ojcu przyszłego Naczelnika w 1755 roku odkupić od stryjecznego brata Siechnowicze. Razem ze wzrostem majątności nastąpił także wzrost jego pozycji wśród okolicznej szlachty. Z czasem objął on urząd miecznika brzeskiego, zabierał głos na sejmikach, utrzymywał bliskie stosunki z Piotrem Pawłem Sapiehą, z którego ojcem się wcześniej procesował. Jeszcze wcześniej, bo w 1746 roku uzyskał od hetmana polnego litewskiego Michała Massalskiego patent na rotmistrza w jego chorągwi. W roku 1756 jest już tytułowany pułkownikiem regimentu buławy polnej litewskiej.

Po ustabilizowaniu sytuacji materialnej i statusu społecznego przyszła pora na stabilizację rodzinną. Około 1740 roku Ludwik Tadeusz ożenił się z Teklą Ratomską, sierotą wychowywaną przez stryjenkę cześnikową orszańską. Zaraz po ślubie pan młody zajął należący do żony folwark Draży i usunął z niego swojego szwagra Marcina Ratomskiego. Wkrótce jednak odstąpił Draży szwagrowi w zamian za posag żony w wysokości 12 tys. złp (złotych polskich). Z małżeństwa Ludwika Tadeusza i Tekli narodziło się czworo dzieci: Anna Barbara Krystyna (1762–1814) wydana za stolnika smoleńskiego Piotra Estkę, Józef (1743–1789) oboźny brzeski-litewski, Katarzyna (zm. 1791) i Andrzej Tadeusz Bonawentura urodzony w początkach 1746 roku – późniejszy Naczelnik. Wszystkie dzieci małżeństwa Kościuszków urodziły się w Mereczowszczyźnie.

Ludwik Tadeusz Kościuszko zmarł w kwietniu 1758 roku. Pochowany został w kaplicy w Siechnowiczach, ufundowanej jeszcze przez jego dziadka Aleksandra Jana. Żona Ludwika Tadeusza, Tekla, zmarła w czerwcu 1768 roku.

Dokładna data dzienna narodzin późniejszego przywódcy powstania narodowego nie jest pewna. W zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie przechowywana jest księga metrykalna kościoła parafialnego w Kossowie, gdzie pod nr. 478 na karcie 22 zapisana została metryka chrztu Tadeusza, syna Ludwika Tadeusza i Tekli z Ratomskich Kościuszków. Rodzicami

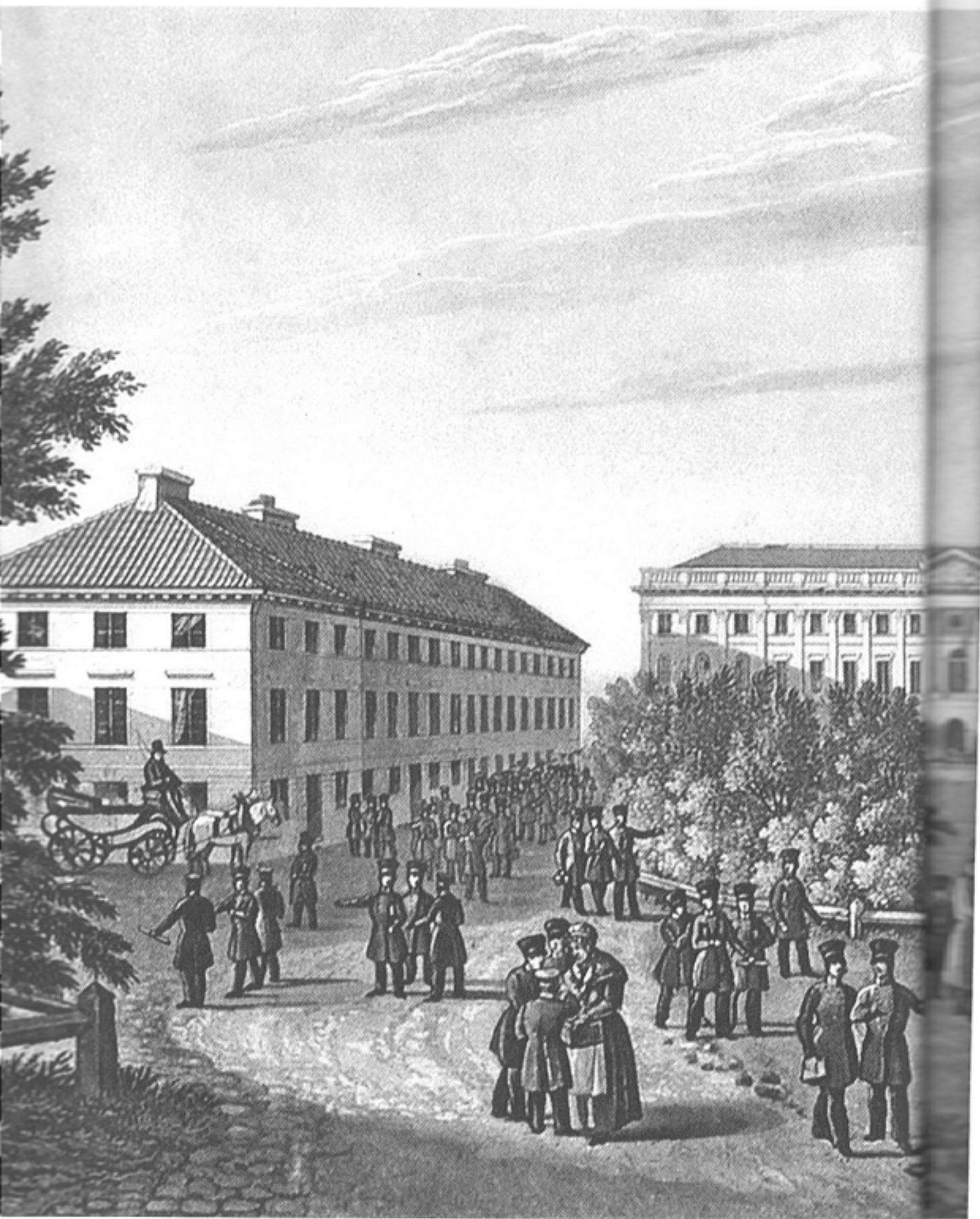

chrzestnymi zostali podstarości powiatu pińskiego Adam Protassewicz z panną Suchodolską, pisarzówną ziemską słonimską, i Kazimierz Narkuski, starosta kuszlicki, z panią z Protassewiczów Suchodolską. Chrztu udzielił ksiądz Rajmund Korsak.

Pierwsze dziewięć lat życia Tadeusz spędził w rodzinnym dworze, tu też pobierał początkowe nauki. W 1755 roku wysłany został wraz ze starszym bratem Józefem do szkoły pijarów w Lubieszowie, którą obaj bracia opuścili w 1760 roku, z tym że Tadeusz nie ukończył pełnego programu nauczania, co spowodowane było prawdopodobnie kłopotami finansowymi, z jakimi borykała się matka po śmierci ich ojca. Przez kolejne pięć lat Tadeusz mieszkał w domu rodzinnym. Często przebywał też u siostry Anny Estkowej, gdzie prawdopodobnie uzupełniał edukację, korzystając z obecności krewnego jej męża, jezuitę Piotra Estki, późniejszego profesora matematyki w kolegium mściślawskim. Warto tu wspomnieć, że Piotr i Anna z Kościuszków Estkowie mieli syna Sykstusa Teodora Ludwika (1776–1813), oficera Legionów Polskich we Włoszech, generała brygady Księstwa Warszawskiego, który został śmiertelnie ranny w bitwie pod Lipskiem.

Po pięciu latach pobytu w rodzinnych stronach Tadeusz Kościuszko wstąpił 18 grudnia 1765 roku do Szkoły Rycerskiej (inne nazwy tej szkoły to: Szlachecki Korpus Kadetów J.K.M. i Rzplitej, Królewski Korpus Kadetów, Królewska Kompania Kadetów oraz Szkoła Rycerska JPP Kadetów J.K. Mości i Rzplitej). Była to pierwsza polska szkoła wojskowa; jej utworzenie zaprzysiągł w *pactach conventach* król Stanisław August Poniatowski. Oficjalnie otwarto ją 15 marca 1765 roku jako Akademię Szlachecką Korpusu Kadetów. Jej siedziba mieściła się w Pałacu Kazimierzowskim. W lutym 1766 roku połączono Królewską Kompanię Kadetów z Kompanią Kadetów Artylerii w jeden Królewski Korpus Kadetów. W tym samym roku sejm uchwalił roczny fundusz na szkołę w wysokości 600 złp. Komendantem szkoły został książę Adam Czartoryski, generał ziem podolskich i dowódca gwardii litewskiej. Zastępcą

Książę Adam Kazimierz Czartoryski (1734-1823), działacz polityczny, pisarz, publicysta, zwolennik reformowania Rzeczypospolitej, od 1768 r. komendant Szkoły Rycerskiej w Warszawie.

Pałac Kazimierzowski przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie.
W nim mieściła się siedziba Szkoły Rycerskiej.

Czartoryskiego mianowano księcia Augusta Sułkowskiego, pisarza koronnego wielkiego. Nauka początkowo trwała rok, a do szkoły przyjmowano kandydatów w wieku 16–21 lat. Po reformie z 1768 roku kadeci uczyli się trzy lata. Zorganizowano także kursy dla młodzieży w wieku 8–12 lat. Przy powstawaniu szkoły założono, że nauki w niej pobierać będzie rocznie 200 kadetów, nigdy jednak nie osiągnięto tego stanu liczbowego.

Wszystko wskazuje na to, że Tadeusz Kościuszko, zubożały szlachcic, do tej elitarnej szkoły trafił dzięki wstawiennictwu. Jego promotorem mógł być komendant szkoły książę Adam Kazimierz Czartoryski, który, jako że posiadał majątki w ziemi brzeskiej, mógł znać rodzinę Kościuszków. Wstawiennictwo mógł wyjednać także pisarz polny litewski Józef Sosnowski, sąsiad i poplecznik Kościuszków.

Dokładna data rozpoczęcia nauki przez Kościuszkę nie jest znana. Wiadomo jednak, że zajął przedostatnie, 79 miejsce w 80-osobowym wykazie przyjętych kadetów. 31 maja 1766 roku zdał egzamin z matematyki praktycznej i fortyfikacji u Fryderyka Kaufmanna, a za swoje odręczne rysunki otrzymał wyróżnienie. Z czasów nauki w Szkole Rycerskiej zachowały się dwa zeszyty Tadeusza Kościuszki, jeden do filozofii (przechowywany w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie), drugi do religii (przechowywany w Bibliotece PAN w Kórniku). 20 grudnia 1766 roku Kościuszko otrzymał patent na stopień chorążego i został zaliczony do oficerów Korpusu Kadetów jako instruktor podbrygadier. Do jego nowych obowiązków należało pilnowanie porządku wśród kadetów, wpajanie im nawyku systematycznego prowadzenia zeszytów szkolnych i dbałości o mundur. Pomimo awansu Kościuszko kontynuował naukę jako słuchacz nadzwyczajny *École de Génie*, zwanej Szkołą Inżynieryjną Korpusu Kadetów, kierowanej przez pisarza wojskowego Adama Ludwika Bosrogera. Nauki pobierał w zakresie topografii, fortyfikacji, matematyki, rysunku oraz, u Leopolda Antoniego Oelsnitza, taktyki. W tym czasie też otrzymał kolejny awans – w *Rejestrze expensy miesięcznej Korpusu Kadetów* z 1769 lub 1770 roku wymieniono kapitana Tadeusza Kościuszkę z gażą 200 złp.